

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ / REVIEWS AND SURVEYS

ЛИЛИЯ МАНОЛОВА. КНИГА ЗА БЪЛГАРСКОТО СЛОВО

СОФИЯ, ИЗДАТЕЛСТВО „БЪЛГАРСКА КНИЖНИЦА“, 2025. 222 СТР.

Рецензията е посветена на „Книга за българското слово“ от доц. д-р Лилия Манолова, в която авторката представя своите дългогодишни наблюдения в областта на съвременния български език, езиковата култура и българската терминология. Отделните статии са систематизирани в четири части. В първата част Л. Манолова споделя спомени за своите учители и изразява загриженост за съвременното публично слово. Във втората част се разглеждат редица проблеми на езиковата нормативност, илюстрирани с подходящи примери. Статиите в третата част са посветени на български писатели и учени, допринесли за съхраняването на българския език. Историата и съвременното състояние на българския език са обект на внимание в четвъртата част.

LILIA MANOLOVA. A BOOK ON THE BULGARIAN LANGUAGE

SOFIA, BALGARSKA KNIZHNITSA PUBLISHING HOUSE, 2025. 222 P.

This review discusses *A Book on the Bulgarian Language* by Assoc. Prof. Lilia Manolova, which presents the author's long-term research in the fields of contemporary Bulgarian, standard language usage, and Bulgarian terminology. The volume is organised into four sections. In the first part, Lilia Manolova shares memories of her teachers, as well as her concerns regarding contemporary public speech. The second one addresses various issues related to linguistic normativity, illustrated with carefully selected examples. The articles in the third section are devoted to Bulgarian writers and scholars who have contributed to the preservation of the Bulgarian language. The fourth part focuses on the history and current state of the Bulgarian language.

„Книга за българското слово“ от доц. д-р Лилия Манолова заслужава внимание по няколко причини. В нея се проследяват редица явления, спорни твърдения и нерешени въпроси от различни области на българския език. По своето съдържание разглежданите теми са актуални и сериозни, но също така интересни и добре подбрани. Задълбоченият анализ, зад който стои дългогодишният научноизследователски и педагогически опит на авторката, е онагледен по подходящ начин със значителен по обем езиков материал. Проблемите са представени достъпно, използван е богат, образен език, наситен с реторични похвати, чрез които се създава впечатление за

© МИГЛЕНА МИХАЙЛОВА-ПАЛАНСКА, 2025

Тази статия в списание „Български език“ е с отворен достъп и се публикува под международния публичен лиценз Creative Commons Attribution 4.0 International (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

дискусия с читателя и приобщаването му към важността на разисквания проблем. Книгата е предназначена за широка читателска публика – специалисти филолози, преподаватели, журналисти, политици, общественици, студенти, ученици – всички, за които българският е „език свещен“ и „език прекрасен“.

„Книга за българското слово“ се състои от четири части, предговор, обръщение към читателите от авторката, както и кратка биографична справка за нея в края на книгата. Като сериозен и полезен е окачествен трудът на Л. Манолова от чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова, която е авторка на предговора. Проф. М. Попова отчита неговите достойнства и го определя като „своевременен зов за съхраняване на красотата, звучността и националната самобитност на нашия роден език“. В обръщението си към читателите Л. Манолова изтъква своите мотиви за написването на книгата. На първо място се ръководи от грижата и тревогата за родния език, който през последните десетилетия е „загрозаван, огрубяван, вулгаризиран и дебългаризиран“. Авторката е водена от желанието да сподели половинвековния си опит като учен и педагог, посветил се на проблемите на съвременния български език, езиковата култура, българската терминология, и по този начин да привлече вниманието на читателите към езиковите правила, които днес често се пренебрегват.

Първата част – „Българският книжовен език – древен, красив и звучен!“, въвежда читателите в проблематиката на книгата. Авторката засвидетелства безкрайното си уважение към своите учители чл.-кор. Любомир Андрейчин и акад. Петър Динев. Увлекателно разказва за лекциите на двамата учени, които тя слуша като студентка по българска филология в Софийския университет. Описва акад. П. Динев като „велик сладкодумец и мъдрец“. Именно той е преподавателят, който я учи да мисли самостоятелно, без да се съобразява с тогавашния социалистически канон. С не по-малко възхищение авторката пише за проф. Л. Андрейчин, под чието ръководство тя работи в Секцията за съвременен български език на Института за български език към БАН. Разкрива интересния факт как през 50-те години на миналия век проф. Л. Андрейчин се противопоставя на тезата, че руският език трябва да бъде образец за българския и да се сближи с него, като заявява, че „нашият език има собствени езикови закони, които трябва да следи и пази“. Според Л. Манолова в историята на българската лингвистика няма друг учен, който така „апостолски“ да се грижи за българското слово.

Дейността на двамата езиковеди оставя трайни следи в професионалния път на Л. Манолова. По-нататък тя описва житейските моменти, изиграли ключова роля за филологическите ѝ занимания и любовта към българското слово. Във връзка с това подчертава мисията на семейството, училището, университета. Спира се върху участието си в кръжока по диалектология на проф. Стойко Стойков, единайсетгодишното учителстване в гр. Перник, научната работа в Института за български език, преподавателската дейност в

Университета „Коменски“ в Братислава и в Югозападния университет „Неофит Рилски“. Посочва областите на научните си интереси: езикова нормативност, терминология, тенденции в съвременния език, сценична реч, език на медиите и на политиците. Не на последно място, авторката открито споделя тревогите си относно състоянието на съвременното публично слово и мотивира избора си на заглавието „Книга за българското слово“.

Във втората част, озаглавена „Езикова публицистика“, са поместени статии, които отразяват многообразни проблеми на езиковата нормативност. Авторката обсъжда проявите на езика на прехода и езика на омразата, които са изпълнени с просторечни, диалектни и жаргонни думи, и коментира употребата им от съвременни публични личности. По-нататък се спира върху езиковите манипулации, на които всекидневно е изложено българското общество чрез медиите и публичните изяви на политици, общественици и журналисти. Много остро Л. Манолова реагира на спорадично появяващите се идеи за паралелно използване на кирилицата и латиницата в езика ни.

В статиите за граматическата правилност авторката засяга теми, свързани с маскулинизацията, рода и числото на имената, членуването, звателните форми, глагола и причастията. Така например тя разсъждава върху рода на съществителното *джипи*, което в зависимост от това дали се назовава лице от мъжки, или от женски пол, може да бъде съответно от мъжки или от женски род, но не и от среден род, както смятат някои изследователи. Изброявайки правилата за образуване на звателни форми, призовава да не се пренебрегва тяхната употреба, тъй като освен че се нарушава езиковата норма, изказът се лишава от звучност и мелодичност.

За Л. Манолова не остават незабелязани и някои проблеми на съвременната лексика. Най-често те се наблюдават при новите думи, при оказионализми като *каскастицина*, *путинофил*, *лумпениада* и др. Авторката пледира за спазването на речевия етикет от страна на публични личности и журналисти. Обръщения като *професоре*, *генерале* и т.н. са неуместни в официалното общуване. Според правилата за речево поведение в случая е редно да се употребят обръщенията *господин професоре*, *госпожо професор*, *господин генерал* и т.н. Наблюдавайки речта на новинари и общественици, езиковедката обръща внимание и на други неправилни употреби. Така например неподходящо се заместват книжовните думи *учител* и *училище* с *даскал* и *школо*; неправилно се използват глаголите *случва се* и *страхувам се* в изрази като: *случва се строеж*, *случва се натиск* и *кой ни страхува*, *политиците не трябва да бъдат страхувани*.

В третата част, озаглавена „Език свещен“, или за някои строители на българското слово“, Л. Манолова изразява почитта си към бележити български писатели и учени, допринесли за съхраняването на българския език: Димитър Талев, Блага Димитрова, Марко Семов, Стефан Цанев, за радетеля за езикова култура акад. Александър Теодоров-Балан. Отделено е място на изтъкнатите езиковеди акад. Михаил Виденов и чл.-кор. Мария Попова, с

които съдбата среща авторката в професионален и в личен план. Споделените спомени ги разкриват не само като пионери и задълбочени изследователи на социалингвистиката (акад. М. Виденов) и на терминологията (чл.-кор. М. Попова) у нас, но и като благородни хора, милеещи за родния език.

Статиите в четвъртата част на книгата са посветени на историята и съвременното състояние на българския език. В очерка за Братя Миладинови читателите се запознават с просветителската дейност на двамата възрожденци – израз на любовта им към отечеството и родния български език. Авторката се вълнува от езикови феномени като глобализацията, интелектуализацията и демократизацията, манипулацията. Връщайки се назад във времето, тя отбелязва някои характерни прояви на руското влияние през Възраждането, след Освобождението и по времето на социализма, както и на влиянието на английския език в наши дни. Споменатите влияния са съсредоточени главно в областта на лексиката, но днес се проявяват и в графичната ни система с необоснованото използване на латиницата в надписи на обществени места.

Политическите промени след 1989 г. създават предпоставки за появата на нови термини (*желевизъм, костовиада, нововремец* и др.). Речта на политици и общественици, както и на медиите изобилства от разговорни и жаргонни изрази (*Ще тъпчат София с ченгета от провинцията*). Изследователката е убедена в необходимостта от държавна езикова политика, отговаряща на динамичното развитие на българското общество, както и от създаването на закон за закрила на българския език по примера на редица европейски държави. По-нататък Л. Манолова се обявява в защита на предложението от проф. Л. Андрейчин през 1945 г. премахване на едно „изкуствено и ненужно граматично правило“ за членуването с пълен и с кратък член на съществителните от мъжки род в позиция на подлог или второстепенна част. Аргументира се с единствената членувана форма при съществителните от женски и среден род, която не пречи за различаването на вършител и получател на действието, както и с факта, че при това правило се допускат най-много правописни грешки. Друго правописно правило, което привлича вниманието на езиковедката, се отнася за правописа на първия компонент от чужд произход на сложни съществителни имена. Прието е, че ако той се употребява като самостоятелна дума, може да се пише и слято, и разделно (*шоупрограма* и *шоу програма*). Според нея тази дублетност е необоснована, усложнява правописа, поради което предлага в подобни случаи думите да се изписват слято. Изразява мнение, че представянето на дублетите в правописни и правоговорни речници се нуждае от „голямо прецизиране и солидни лингвистични критерии“.

Като автор на първата българска публикация в областта на терминологията и дългогодишен член на Секцията по терминология и терминография на Института за български език към БАН, и в настоящото издание Л. Манолова обръща поглед към разнородни терминологични проблеми. В „Статии,

посветени на българската терминология и нейната история“ авторката представя интересни факти от формиращата се през Възраждането терминология, в основите на която стои учебната литература от този период. На базата на своите проучвания тя обобщава, че първоначално възрожденците употребяват термини от чужди езици (руски или западноевропейски). Постепенно обаче въвеждат български термини, като преди да се стигне до установяването им, се наблюдава известен период на дублетна употреба. След Освобождението се изграждат редица терминологични системи – военната, техническата, правната, селскостопанската, а главна роля за създаването на граматичната терминология изиграват акад. Ал. Теодоров-Балан и проф. Л. Андрейчин. Авторката се спира и на източниците на терминологична лексика, сред които са собствените имена (*базедова болест*). Основните начини на образуването ѝ са процесите на терминологизация на общоупотребимата лексика (*коляно* – общоупотребима дума и термин от ботаниката, музиката и строителството) и на детерминологизация (*армия* – военен термин, който навлиза в общоупотребимата лексика със значение ‘голям брой хора, обединени от обща работа, общи идеи, общи цели’).

В заключение ще подчертаем, че „Книга за българското слово“ от Лилия Манолова е ценен източник на знания за българския език. Тя не само предоставя полезна информация за езиковите норми, но и дава напътствия как да се спазват. Със сигурност за читателя ще остане удоволствието от увлекателното представяне на езиковите явления, както и убеждението за силата и красотата на българското слово. Необходимо е да отчетем добавената стойност на този труд, изразена в загрижеността на авторката за съвременното състояние на нашия език, както и в призива ѝ да го почитаме и пазим за идните поколения.

Миглена Михайлова-Паланска / Miglena Mihaylova-Palanska

✉ *Гл. ас. д-р Миглена Михайлова-Паланска*

Секция за българска терминология и терминография
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
при Българската академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52. бл. 17, 1113 София, България
m.palanska@ibl.bas.bg

✉ *Assist. Prof. Dr. Miglena Mihaylova-Palanska*

Department of Bulgarian Terminology and Terminography
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52. Shipchenski prohod. bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria
m.palanska@ibl.bas.bg